

DIE WOORDEBOEK AS HULPMIDDEL - EN NIE AS STRUIKELBLOK - IN
VREEMDETAALONDERRIG

Dr. Klaus MENCK
Universiteit van Wes-Kaapland

In hierdie artikel wil ek graag twee dinge sê.

Ten eerste is ek van mening dat die woordeboek (verklarende en vertalende) as 'n belangrike hulpmiddel in vreemdetaalonderrig kan dien. Hierdie mening baseer ek op my ervarings met die onderrig van Duits as vreemde of derde taal op skool en universiteit en op gegewens wat veral by vreemdetaalonderrig in die Bondsrepubliek Duitsland ingewin is.

Ten tweede wil ek 'n pleidooi lewer vir 'n nuwe of volkome hersiene "groot" Afrikaans-Duitse woordeboek. Ek sal probeer om kortliks te toon d.m.v. voorbeelde uit die beste tans beskikbare Afr.-Duitse woordeboek - van Trümpelmann/Erbe (1983) - hoedat hierdie woordeboek in vergelyking met hedendaagse vertalende woordeboeke van vergelykbare grootte in ander tale te kort skiet.

I. Die woordeboek as hulpmiddel in vreemdetaalonderrig

Boeke wat meestal as hulpmiddels in kommunikatief-georiënteerde vreemdetaalonderrig gebruik word, is handboeke, verklarende en vertalende woordeboeke, ensiklopediese leksika en grammatikas. 'n Sentrale plek word hier tradisioneel deur die toepaslike handboek ingeneem. Dit dien onder andere as bron van informasie oor die mense wie se moedertaal bestudeer word (landeskundliche und kulturelle Informationen), asook as grammatika en, ten opsigte van 'n moontlike verklarende woordeboek agter in die boek, moontlik as 'n beperkte woordeboek. Die handboek word op sy beurt egter meestal aangevul deur die gebruik van 'n vertalende en soms 'n verklarende woordeboek.

Die verklarende en/of vertalende woordeboek dien as hulpbron

vir leerling - en onderwyser - want soos ZÖFGEN (1985b, 3) dit stel,

"waar sou hulle - benewens miskien by 'n moeder-taalspreker - informasie oor onbekende woorde en konstruksies kon kry? Waar sou hulle raad kry in hulle soektog vanuit die bekende in hul eie taal na die toepaslike uitdrukking in die doeltaal? Dit geld veral vir die vreemdetaalonderwyser. Alhoewel hy die doeltaal meestal onvolkome beheers, word in die onderwysituasie - veral binne kommunikatief-georiënteerde onderrig - van hom taalbeoordelingsvermoë gevra wat feitlik die taalgevoel van 'n moedertaalspreker veronderstel."*

(* Soos met hierdie aanhaling, het ek alle ander aanhalings uit Duitse bronne vir die doel van hierdie artikel na Afrikaans vertaal.)

In hoeverre word woordeboekgebruik in vreemdetaalonderrig bevorder?

Wanneer teoretici van moderne vreemdetaalonderrig, wat in leksikografie en woordeboekdidaktiek belangstel, die aandag op die (verklarende of vertalende) woordeboek as hulpmiddel vestig, stel hulle dikwels vas, hoe min die meeste vreemdetaalonderwysers van die gebruik van die woordeboek weet en hoe min hulle hierdie kennis aan hulle leerlinge oordra. Hierdie gebrek het volgens hulle baie nadelige gevolge vir die keuse en gebruik van woordeboeke in die vreemdetaalonderrig.

COWIE (1987b, 4) konstateer "an almost universal lack of awareness, at grass-roots level, of the dictionary's value as a learning tool" en hy voeg by:

"Teachers in Germany - as elsewhere - often have a poor knowledge of dictionary conventions and organisation and in consequence are badly placed to explain how various types of information can be retrieved."

GÜTTINGER, 'n bekende Duitse vertaler meen dat as gevolg daarvan (1977, 98)

"is 'n gebrekkige kennis van woordeboekgebruik een van

die algemeenste swakhede wat 'n mens by leerlinge, onderwysers - en vertalers aantref."

dit geld nie net vir vreemdetaalonderrig maar basies ook vir eerstetaalonderrig, waarvan HERBST/STEIN beweer (1987, 123):

"The better the language teaching in the mother tongue, the better the preparation of the linguistic ground for foreign language teaching. This holds for grammar as well as dictionary-using skills."

wat ontbreek, is sowel ondervinding in die gebruik van woordeboeke asook 'n oorsig oor beskikbare verklarende en vertalende woordeboeke in die moedertaal en in die vreemde taal wat onderrig word. Vervolgens ontbreek ook die maatstawwe waarmee tussen verskillende verklarende en vertalende woordeboeke kwalitatief en vir menigvuldige onderrigdoeleindes onderskei kan word. Hierdie toestand van sake kom volgens ZÖFGEN (1985b, 5) neer op

"die betreurenswaardige gebrek van 'n uitgewerkte woordeboekdidaktiek, iets wat as een van die basiese voorwaardes vir konsekwente en suksesvolle gebruik van die woordeboek beskou moet word."

Die vermoë om verklarende en vertalende woordeboeke gepas te kan gebruik kan as 'n studie-vaardigheid ("study skill") beskou word. CORLESS/GASKELL (1983, 78) praat van "study skills" soos "consulting source materials, making notes, organising ideas." 'n Mens dink hier veral aan die vaardighede lees en skryf, vernameklik aan vrye skryf bv. van opstelle - en aan vertaling, want soos MOULIN dit stel (1987, 105):

"Knowing when and how to use a dictionary is a major asset when it comes to developing the writing skill."

'n Mens dink daarby ook aan die moontlike naskoolse aanwending van die vreemde taal waar die kennis van woordeboeke en hulle gebruik van besondere waarde kan wees. Dit geld in elk geval vir taalstudie op universiteit waarvan HEATH (1985, 110) vasstel dat daar

"ook onder senior studente die gebruik van woordeboeke nog altyd baie sterk deur die gewoontes van die destydse skoolier bepaal word."

Opsommend kan 'n mens met HERBST/STEIN saamstem wanneer hulle meen (1987, 127)

"(...) that for foreign language learners competence in dictionary use is part of their wider competence as speakers, readers or writers of the foreign language."

Die ontoepaslike gebruik van die hulpmiddel woordeboek kan egter ook 'n misleidende en inperkende uitwerking op die kweek van hierdie vaardighede hê. Met die onderrig van die gebruik van die woordeboek sal ook daarop attent gemaak moet word.

Oor die volgende aspekte van die werk met woordeboeke heers ooreenstemming:

1. 'n Woordeboek behoort nie vanaf die begin van vreemde-taalonderrig gebruik te word nie, maar eers na die eerste kennismaking met die vreemde taal.

SNELL-HORNBY (1987, 160-161) meen bv.

"During the first stage, and particularly in the case of a first foreign language, the dictionary plays no part, neither should the learner be confronted with isolated vocabulary lists, from which items are memorized and mentally ticked off once and for all in terms of the suggested native language equivalents. We should rather envisage a modern language course based firmly on texts and typical situations, the vocabulary being presented as items in context."

2. Die woordeboek vervul verskillende funksies.

Sy gebruik behoort nie net tot die naslaan van onbekende woorde beperk te word nie. Volgens HEATH/HERBST (1985, 583) vestig " 'n deeglike bespreking van die inleiding tot 'n woordeboek" die aandag op verdere funksies en is dus " 'n absolute voorwaarde vir 'n optimale benutting" van die woordeboek.

3. Sinvolle woordeboekbenutting is 'n interdisiplinêre vaardigheid wat – binne die aanleer van een taal verkry – alle ander taalvakke tot voordeel kan strek.

Gebrek aan hierdie vermoë tydens die onderrig van die moeder-/eerstetaal werk nadelig in op vreemdetaalonderrig, wat later of gelyktydig plaasvind.

4. Niemand ken sy moedertaal of 'n ander taal so goed dat hy veeleisende (veral skriftelike) taalwerk heeltemal sonder 'n woordeboek kan doen nie.

GÜTTINGER stel dit bv. kategorieë (1977, 89) dat "die vertaler wat nie van woordeboeke gebruik maak nie, nie bestaan nie." Dit geld ook onbeperk vir taalleerders na die eerste fase. HEATH/HERBST huldig gevolglik die mening (1985, 593) dat

"aangesien niemand alles kan weet wat in 'n woordeboek staan, 'n mens ten minste op skool behoort te leer dat dit daar staan en hoe om dit in die woordeboek te vind."

5. Gebrekkige ondervinding in die gebruik van woordeboeke is een van die hoofbronne van foutiewe taalgebruik by vreemdetaallearers op skool.

HERBST haal in dié verband die bevindinge van 'n foutanalise van opstelle en opsommings aan (1985, 236-237), wat by die Duitse vreemdetaalolimpiade (Schülerwettbewerb Fremdsprachen) gemaak is:

"Omtrent 30 tot 40% van die vasgestelde foute sou deur naslaan in goeie woordeboeke vermy kon gewees het."

En hy voeg by dat

"aangesien die werkstukke tuis en sonder tyddruk voorberei is, was daar voldoende geleentheid om van alle moontlike hulpmiddele gebruik te maak."

6. Die woordeboek kan kennis wat reeds bestaan, bevestig en aanvul maar kan dit nie vervang nie.

D.w.s die woordeboek gee geen antwoorde in 'n vakuum van volkome onkunde nie. GÜTTINGER (1977, 91) illustreer dit t.o.v. vertaling:

"Geen woordeboek kan die vertaaltaak oorneem nie. Selfs indien die toepaslike woord hom onder die gegewe betekenis bevind, van watter waarde is dit indien die woord nie aan hom (die vertaler, K.M.) bekend is nie en hy dus nie weet hoe om dit te gebruik nie?"

7. Die bruikbaarheid van woordeboeke verander met verloop van die aanleer van 'n vreemde taal.

Dit geld sowel vir die aard en hoeveelheid van gebruik van die verklarende asook die vertalende woordeboek en vir die manier hoe albei saam gebruik word. HARTMANN (1987, 15) vermoed dat "Dictionary use (...) depends on the nature and extent of the skill practised and on the proficiency level of the learner." Dus moet die onderrig in die gebruik van woordeboeke net soos die aanleer van ander vaardighede 'n aanhoudende proses wees. RAMPILLON stel dit pertinent in haar hoogaangeskrewe handboek *Lerntechniken im Fremdsprachenunterricht* (1985, 41):

"Die benutting van 'n woordeboek is 'n heel ingewikkelde leertegniek, wat deur die jare op skool stap vir stap vir die leerling aangeleer en dikwels geoefen moet word."

8. Met die aanleer van 'n vreemde taal word die hulpmiddel: woordeboek op twee verskillende en mekaar aanvullende maniere aangewend: die verklarende en vertalende woordeboeke is twee verskillende hulpmiddele.

Woordeboekdidaktiek het gevolglik met die gebruik van albei woordeboeke te doen.

9. Daar is goeie, minder goeie en skaars bruikbare verklarende en vertalende woordeboeke. Daar is egter nie 'n

ideale woordeboek nie.

Woordeboekdidaktiek sal op hierdie feit moet ag slaan. Maatstawwe sal moet neergelê word waarvolgens onderwysers en leerlinge hulle keuse van woordeboeke kan bepaal. By so 'n vaslegging van maatstawwe kan 'n mens bv. gerus met twee kriteria begin wat miskien amper te eenvoudig mag lyk maar wat steeds weer bevestig word: (Ek haal aan uit KLEIN-BRALEY/SMITH (1985a, 38))

"(...) there are two basic rules of thumb for dictionaries: The bigger dictionary is always better than the smaller dictionary. The more recent dictionary is always better than the older dictionary."

Aangesien dit egter by woordeboeke binne skoolverband skaars oor gespesialiseerde maar feitlik net oor algemene woordeboeke gaan, moet hier beperkend bygevoeg word, soos ZÖFGEN (1988, 34-35) dit stel,

"dat die vermoë van 'n algemene woordeboek aan natuurlike perke onderworpe is wat wesenlik deur die behoefte aan 'n boek (eerder as boeke!) bepaal word, 'n boek wat maklik hanteerbaar en oorsigtelik is."

En ek glo ook dat die prys altyd 'n belangrike bykomende faktor sal wees.

Die vertalende woordeboek

In die uiterste geval is 'n woordeboek maar net 'n alfabetiese woordelys. So 'n woordeboek baseer dan volgens SNELL-HORNBY (1987, 159) op 'n "principle of elementary approximation" waarvolgens 'n woord in taal 1 'ooreenstem' met 'n woord in taal 2. Sulke woordeboeke vind mens veral onder goedkoop woordeboeke soos skoolwoordeboeke of slapband-sakwoordeboeke. ZÖFGEN (1985b, 4-5) is van mening dat die vertalende sakwoordeboek die enigste woordeboek is wat by vreemdetaalonderrig

"vandag soos in die verlede as primêre skryfwoordeboek aangewend word met die volkome miskenning van die maklike misbruik, waartoe dit aanleiding kan gee wanneer dit gebruik word by die skryf van 'n teks in die vreemde taal."

In 'n bruikbare woordeboek, 'n woordeboek wat meer as net 'n woordelys is, kan die besonderhede wat in verband met 'n woord genoem word, ook as 'n - weliswaar klein - teks beskou word. Soos AUGST, wat elke aangetekende woord as 'n woordeboekartikel beskou, dit stel (1991, 81):

"Woordeboekartikels is tekste in 'n baie beknopte vorm. Dit verg 'n gebruiksaanwysing en oefening om hierdie tekste te kan lees, tekste wat gekenmerk word deur 'n konsentrasie van afkortings, simbole, die gebruik van nommers, verskillende lettertipes ens.."

By die vertalende woordeboek sou dus die eenvoudige verduideliking van 'n woord in een taal deur 'n woord in 'n ander taal wel die kleinste 'teks' wees, 'n teks wat sintakties, semanties en pragmaties iets meedeel.

Die inskrywings in 'n vertalende woordeboek moet veral twee soorte gegewens insluit: dit moet probeer om alle en minstens die mees gebruikte en/of bekende woorde in die ander taal te noem wat die verskillende betekenisse van die woord in daardie taal weergee. Dit moet egter ook probeer om soveel tipiese gebruiksparemters moontlik, d.w.s. die mees gebruiklike en/of bekende idiomatiese uitdrukkinge, frases of sinne waarin die woord (of lemma) in sy verskillende betekenisse voorkom, in beide tale te noem. LOUW (1991, 116) praat hier van "kontekstuele betekenisse" en bepaal hulle as "gebruiks-betekenis gebonde aan die frase waarin dit voorkom", terwyl GOUWS (1992, 39) dit daarstel as "'n sintagmatiese en semantiese kontekstvaslegging" van die lemma, wat hy as uiters belangrik beskou (ibid. 40):

"Voorbeeldmateriaal het 'n uiters belangrike pragmatiese funksie in woordeboeke. Dit herkontekstualiseer die lemma in verklarende en die lemma en/of vertaal-ekwivalent(e) in vertalende woordeboeke."

die veelvoudige noem van kontekstuele betekenisse in die verklarende woordeboek is iets wat 'n wesenlike deel van die nut van dié woordeboek vir die gevorderde vreemdetaalleerder uitmaak. Dis ook iets wat 'n wesenlike deel van die nut van vertalende woordeboeke hoort uit te maak. 'n Belangrike maatstaf vir die bepaling van die gehalte van albei woordeboeke is dus die omvang van die noem van kontekstuele betekenisse in die betrokke woordeboek.

Soos reeds aangedui, is elke (vertalende) woordeboek weens praktiese redes in sy grootte beperk. Dit beteken dat 'n seleksie moet plaasvind. Die seleksie geld gewoonweg sowel vir die getal woorde wat die woordeboek bevat, asook vir die diepte en breedvoerigheid waarmee hy op woorde ingaan. Die getal woorde wat 'n woordeboek noem, gee dus wel 'n indikasie van die grootte van die woordeboek maar nie noodwendig van sy nuttigheid nie. Die aantal woorde wat 'n woordeboek bevat kan nie as 'n betroubare maatstaf vir sy kwaliteit beskou word nie. SCHAEDE (1984, 85) noem in dié verband die feit dat

"'n hoë getal woorde gepaard kan gaan met minder omvattende informasie by die enkele woord en/of 'n klein en nou druk sowel as menigvuldige afkortings en die gebruik van baie verskillende toeligtingsimbole wat lees bemoeilik."

Die aantal woorde in 'n woordeboek moet dus as van minder belang beskou word by die bepaling van die woordeboek se geskiktheid vir vreemdetaalonderrig. Selfs 'n 'kleiner' getal woorde sal die woordeskat wat in hierdie stadium van kennis en aanleer van die vreemde taal geken moet word, by verre oorskry. VORSTER het bv. gevind (1991, 53):

"It is estimated that a critical mass of some 5000 words, acquired at an increasing rate over a period of five years, could provide the non-native speaking child with a basis from which he or she would have some chance of keeping up with native speakers."

Die kwaliteit van 'n woordeboek uit die oogpunt van vreemde-taalonderrig hang eerder van ander faktore af, faktore soos

eenvoudige, duidelike en konsekwente gebruiksaanwysings, en die aard en omvang van die besonderhede wat veral by die basiese of mees algemene woorde verskaf word. Feit is, om met ERK te praat (1987, 6), dat

"juis by die mees gebruiklike, 'bekende' woorde, die woorde wat tot die basiese woordeskat behoort, die getal van betekenisvariante toeneem."

Die benuttingspatroon van woordeboekgebruik by vreemdetaal-onderrig op skool d.w.s. in die eerste paar jare, verskil van die benuttingspatroon van bv. beroepsvertalers in dié opsig dat leerlinge die vertalende woordeboek baie meer gebruik as die verklarende, terwyl beroepsvertalers, wat meestal na hulle eie taal vertaal, amper net die verklarende woordeboek van albei tale maar veral die woordeboek van hulle eie taal benut. HEATH (1985, 113) meen uit sy ervarings met studente van Engels as vreemde taal wat die taal reeds op skool geleer het:

"Geen leerling of student wat 'n vreemde taal leer, twyfel aan die noodsaaklikheid van 'n vertalende woordeboek nie. Dit is dus nie verrassend nie dat hierdie soort woordeboek by Engelsstudente klaarblyklik die gewildste is."

KRINGS (1986, 397) het met studente wat aan 'n Duitse universiteit Frans leer, geëksperimenteer. Hy het hulle literêre vertalings laat doen, iets wat aan Duitse universiteite nog by sekere eksamens 'n rol speel. KRINGS se studente kon voortdurend tussen verklarende en vertalende woordeboeke kies. Hy het vasgestel dat hulle "in 86,2% van die gevalle 'n vertalende en slegs in 13,8% van die gevalle 'n verklarende woordeboek gebruik het."

Ten spyte van beter insigte in die teorie van woordeboekdidaktiek word in die praktyk van vreemdetaalonderrig die vertalende woordeboek amper uitsluitlik benut om 'die gelyke betekenis' van 'n woord in die ander taal te vind. Wat hier gesoek word, is die kleinste moontlike verduidelikingsteks, een enkele woord wat 'die betekenis' bevat. HEATH (1985, 113) sien die rede hiervoor daarin dat

"ten spyte van alle leersielkundige en didaktiese teenargumente die betekenis van 'n onbekende woord meestal dadelik in 'die gelyke woord' in die eie taal gesoek en gevind word."

Hierdie lukrake manier van informasie inwin kan tegelyk as die algemeenste en gevaarlikste vorm van verkeerde woordeboek-gebruik beskou word. BÉJOINT verduidelik dit soos volg (1987, 100):

"No psychologist can tell us what happens in learners' minds when they come across lexical units in the L2 that they have never encountered before. One can only formulate a hypothesis: learners tend to assume that the lexicon of the mother tongue reflects a fixed categorization of reality, and that consequently every lexical unit in the L2 has an equivalent in the L1. To put it differently, when a student comes across an unknown lexical form in the L2, he assumes that it corresponds to a sense he already knows. Hence the tendency to turn to the bilingual dictionary to find merely a form in the L1, by-passing the question of the content of both lexical units."

Die verklarende woordeboek

Verklarende en vertalende woordeboeke se gebruiksmoontlikhede verskil basies net daarin dat met alle verklarende taalwerk in die eie of eerste taal net verklarende woordeboeke geraadpleeg word, terwyl verklarende woordeboeke van beide tale sowel as vertalende woordeboeke vir die werk met twee tale asook vir die werk in 'n vreemde taal gebruik word.

KROMANN (1986, 180) beweer weliswaar dat

"die woordverduidelikende kleintekste in vertalende woordeboeke nie net as korter maar andersins gelyk met die tekste in verklarende woordeboeke beskou kan word nie",

maar algemeen word eerder aanvaar dat die verskil tog een van omvang is. Afgesien van die gebruik van die vertalende woordeboek vir die naslaan van betekenisekwivalente in die ander taal en vir gedeeltelike woordverduidelikings in twee

tale, kan die verskil eerder as een in die mate van verduideliking beskou word: Waar 'n woord se aanwendingsmoontlikhede in kollokasies d.w.s. in idiomatiese gebruik verder gesoek word, sal selfs die beste vertalende woordeboek net 'n gedeelte van die informasie kan bevat wat in 'n middelmatige verklarende woordeboek te vinde is. Volgens HÖNIG/KUSSMAUL (1982, 150-151)

"is 'n woordeboek nuttiger vir 'n vertaler as dit die kommunikatiewe moontlikhede noukeuriger en breedvoeriger bepaal. Hierdie woordverduidelikings is in verklarende woordeboeke nie net noukeuriger nie maar ook baie talryker as in vertalende woordeboeke."

Ter afsluiting van hierdie pleidooi vir 'n meer deurdagde en gestruktureerde aanwending van die hulpmiddel woordeboek in vreemdetaalonderrig, net die volgende: Leerplanne wat rekening hou met kommunikatief-georiënteerde vreemdetaalonderrig behoort hulle volgens HEATH/HERBST (1985, 584) nie tot die niksseggende verwysing na (verklarende en/of vertalende) woordeboeke as nuttige hulpmiddele te beperk nie. HEATH/HERBST dring eerder aan op (584) " 'n presiese spesifikasie van die vaardighede wat by woordeboekbenutting nodig is."

Myns insiens behoort die verwysing na die benutting van verklarende en vertalende woordeboeke in elk geval nie te ontbreek nie, al kan 'n mens in gedeeltelike teenstelling met HEATH/HERBST argumenteer dat die "presiese spesifikasie van die vaardighede wat by woordeboekbenutting nodig is" nie soseer in die leerplan tuis hoort nie maar eerder deel moet uitmaak van die indiensopleidingskursusse waartydens die nuwe leerplan aan onderwysers bekendgestel word.

II. 'n Pleidooi vir 'n nuwe of volkome hersiene "groot" Afrikaans-Duitse woordeboek

Afgesien van 'n paar skoolwoordeboeke soos die van Rode/Rode/Schulze en Brandt/Leue bestaan daar tans net een algemene of 'groot' Afrikaans-Duitse, Duits-Afrikaanse woordeboek - die van Trümpelmann/Erbe (J.L. van Schaik

uitgewers). Hierdie boek se nuutste uitgawe – van 1983 – is sy agtste. Sy eerste uitgawe het hy 1925 onder Steyn, Schulze en Gutsche belewe.

Ek haal aan uit die voorwoord van die sewende uitgawe (1971):

"Geen werk is so blootgestel aan veroudering soos 'n woordeboek vir die daaglikse gebruik nie. Dit kan slegs 'n keuse uit die gangbare woordeskat aanbied en vereis voortdurende verwerking om tred te hou met die gedurige verandering van die taaltoestand."

'n Mens moet hier sekerlik ook byvoeg 'en met ontwikkelings in die leksikografie,' want ten minste sedert 1971 het hierdie woordeboek nie sy vorm gewysig nie. So iets kan nie noodwendig gekritiseer word nie; daar is ander woordeboeke wat hulle huidige vorm nog langer gelede gekry het. Ek is egter van mening dat Trümpelmann/Erbe se vorm van dié van die meeste – en beste – huidige woordeboeke verskil en ek wil dit – nie as leksikograaf maar as gebruiker van woordeboeke – probeer staaf. Dit moet ook genoem word dat Prof. Trümpelmann 1982 en mev. E. Erbe soos ek onlangs toevallig verneem het, 'n paar jaar gelede oorlede is. Dit is tans heeltemal onseker en sedert mev. Erbe se dood nog nie oorweeg, wie hierdie werk moet oorneem nie, werk wat ten minste die voorbereiding van 'n verdere hersiene uitgawe behels.

Ek is egter van mening dat daar met die werk aan hierdie woordeboek weer begin of aangegaan moet word of dat 'n nuwe woordeboek saamgestel moet word en dit veral om die volgende redes:

1. Die woordeboek van Trümpelmann/Erbe is uitsluitlik alfabeties opgestel. D.w.s. woorde volg mekaar net volgens hulle spelling (die eerste letter of lettergreep) op. Op woordfamilie word geen ag geslaan nie, terwyl dit vandag standaardgebruik by woordeboeke is om die woorde van 'n woordfamilie een vir een binne die verduidelikingsteks van die stamwoord te behandel. Die gebruik by Trümpelmann/

Erbe het semantiese implikasies aangesien woorde daardeur op enige plek semanties deurmekaargeskommel kan word. Dit verminder myns insiens as gevolg daarvan en ook andersins die oorsigtelikheid van die verduidelikings van al die betrokke woorde en dit mors plek deurdat kolomme baie minder 'gevol' word.

2. Die uitsluitlik alfabetiese rangskikking laat ook die gewens meer as by enige vertalende woordeboek van sy grootte na 'n blote woordelys lyk. Dit spits hom min toe op die verduideliking van woordbetekenis deur die aanhaling van voorbeelde van die mees gebruikelike kontekstuele verbande waarin daardie woorde voorkom (LOUW se "kontekstuele betekenisse") en van hulle ekwivalente in die ander taal. Dus skep dit sterker as enige bv. Engels-Duitse of Engels-Afrikaanse woordeboek van sy grootte wat tans op die mark is, die indruk dat een woord in een taal amper altyd deur een woord in 'n ander taal vervang of verduidelik kan word, iets waarteen daar soos ek in die eerste deel van hierdie referaat probeer aantoon het, ten sterkste gewaarsku moet word.
3. Die oorsigtelikheid by Trümpelmann/Erbe word verder aansienlik belemmer deurdat die woordeboek, in teenstelling met algemene huidige praktyk, geen kursiewe skryfwyse gebruik nie. Dit beteken dat dit tot twee skryfwyses beperk is, nl. gewoon en vetdruk, terwyl ander vertalende woordeboeke gebruik maak van ten minste drie skryfwyses: Die algemene gebruik is om die vetdruk betreklik spaarsaam te gebruik - veral vir die noem van die woord wat verduidelik word, ook waar dit in die verduideliking weer voorkom alleen of in 'n verwante vorm binne sy woordfamilie. Gewone en kursiewe druk word darenteën gebruik om die twee tale te onderskei, waarby gebruik van dieselfde taal as die woord d.w.s. die taal van daardie woordeboekdeel meestal kursief verskyn (in baie woordeboeke verskyn dit kursief in vetdruk) en die ander taal verskyn gewoon gedruk. By Trümpelmann/Erbe word geen

verskil tussen die woord en ander gebruik van daardie taal
gemaak nie, dit is alles in vetdruk.

4. Die woordeboek Trümpelmann/Erbe is 'oneweredig' opgestel,
'd.w.s. die Afrikaanse deel is aansienlik korter as die
Duitse een (354 bls. teenoor 504 bls.). Daar geld oor die
algemeen, ten minste vir die vertalende woordeboeke van
gehalte wat ek ken, dat die twee dele van 'n vertalende
woordeboek min of meer ewe lank is. Afrikaans besit
eweveel uitdrukkingsmoontlikhede as Duits.
5. Sy woordeskat is m.i. in twee opsigte onvoldoende: Dit
bevat nie die nuutste woorde wat sedert 1983 ontwikkel het
nie – bv. ontbreek alles op die gebied van die
mikroelektronika, beginnend by die woord "Computer"/
rekenaar. En dit kort ook 'n kontrole t.o.v. die
aktualiteit en die volledigheid van die woorde wat dit wel
bevat.

Die ooglopende tekortkominge van dié woordeboek (en nog
groteres van die sog. Afr.-Duitse skoolwoordeboeke) het tot
gevolg dat die gebruik van hierdie woordeboek(e) waar moontlik
op skool en universiteit vermy word. Selfs toe ek nog in die
sestiger jare in 'n Afrikaanse hoërskool Duits onderrig het,
het die kinders gou besef dat die informasie wat hulle in 'n
Engels-Duitse woordeboek van vergelykbare grootte kon vind,
amper altyd meer volledig en meer sinvol of doeltreffend
aangebied is as in een van die Afr.-Duitse skoolwoordeboeke of
in een van die vorige uitgawes van Trümpelmann/Erbe.

Die onderrig van Duits in ons skole gaan agteruit. Elke jaar
word die getal skole waar Duits aangebied word kleiner. Dit
word ook reeds by die universiteite se Duitsdepartemente gevoel
– al hoe minder studente sien 'n toekoms in Duitsonderwys.
Duitsland is een van dié, indien nie dié grootste
handelsvennoot van Suid-Afrika en sal dit ook in 'n nuwe Suid-
Afrika met waarskynlikheid bly. Dit beteken 'n toenemende

behoefte aan vertaling van hoë gehalte tussen Duits en Afrikaans, iets wat met die gebrek aan 'n goeie vertalende woordeboek aansienlik bemoeilik word.

Aan die ander kant bestaan by Afrikaans in sy pogings om hom in elke opsig te bewys as 'n taal wat aan alle vereistes van 'n moderne beskawing op kommunikatiewe gebied voldoen, 'n leemte by sy woordeboeke, waar woordeboeke as brug tot en verbinding met ander tale gesien moet word.

Ek het hierdie leemte geensins 'ontdek' nie. Ander Duitsdosente het hierdie behoefte reeds jare gelede raakgesien. Soos Prof. Klaus von Delft van die U.O.V.S. dit 1984 gestel het (15-16):

"'n Hoogs dringende behoefte nie net van die Afrikaans-Duitse linguistiek maar ook van die Duits-as-vreemde-taal-onderrig is 'n nuwe Duits-Afrikaanse, Afrikaans-Duitse woordeboek (...). So merkwaardig die Trümpelmannse woordeboek is as die werk van een mens, kan dit nie meer aan die vereistes wat vandag aan 'n woordeboek gestel word, voldoen nie."

Ek sien die behoefte vir 'n goeie groot Duits-Afrikaanse woordeboek saam met Prof. von Delft as 'n behoefte van die Afrikaans-Duitse linguistiek maar ook van die Duits-as-vreemde-taal-onderrig in Suid-Afrika, en ek glo dat taalwetenskaplikes (ek dink hier aan leksikograwe) sowel as lede van die taalprofessies (veral Afrikaans en Duits) sal moet saamspan om hierdie boek tot stand te bring.

BIBLIOGRAFIE

ADDISON, A. / VOGEL, K. (red.) (1985): *Fremdsprachenausbildung an der Universität*. Bochum: AKS-Verlag.

AUGUST, G. (1991): *Bedeutung(sangaben) im Wörterbuch*. In: *Der Deutschunterricht* 5, p. 78-95.

BÉJOINT, H. (1987): *The value of the dictionary in vocabulary acquisition*. In: COWIE, A. (red.) (1987a), p. 97-104. (= Deel 1: BÉJOINT, H. / MOULIN, A. (1987), p. 97-114).

COWIE, A. (red.) (1987a): *The dictionary and the language learner. Papers from the EURALEX Seminar at the University of Leeds, 1-3 April 1985*. Tübingen: Niemeyer.

COWIE, A. (1987b): *Introduction*. In: COWIE, A. (red.) (1987a), p. 2-8.

CORLESS, F. / GASKELL, R. (1983): *Foreign languages at the Post O-Level stage*. In: RICHARDSON, G. (red.) (1983), p. 75-98.

DELFT, K.U.T. VON (1984): *Springbo(c)kdeutsch. Methodisch-didaktische Überlegungen zur afrikaans-deutschen Interferenz*. In: Deutschunterricht im Südlichen Afrika 2, p. 1-22.

ERK, H. (1987): *Semantik als Unterrichtsproblem. Deel 1*. In: Spracharbeit 2 (Goethe-Institut), p. 3-18.

GOUWS, R.H. (1992): *Kommunikatiewe ekwivalensie in vertalende woordeboeke - 'n probleem vir die vertaler*. In: Taalkunde 1, p. 37-42.

GÜTINGER, F. (1977): *Zielsprache - Theorie und Technik des Übersetzens*. (3. Aufl) Zürich: Manesse Verlag.

HARTMANN, R.R.K. (1987): *Four perspectives on dictionary use: a critical review of research methods*. In: COWIE, A. (red.) (1987a), p. 11-28.

HEATH, D. (1985): *Wer nützt die Wörterbücher? Wem nützen die Wörterbücher?* In: ADDISON, A. / VOGEL, K. (red.) (1985), p. 110-120.

HEATH, D. / HERBST, T. (1985): *Wer weiß schon, was im Wörterbuch steht? Plädoyer für mehr Wörterbucharbeit im*

Englischunterricht. In: Die neueren Sprachen 6, p. 580-595.

HERBST, T. (1985): *Von Fehlern, die vermeidbar wären. Ein weiteres Argument für mehr Wörterbucharbeit im Englischunterricht*. In: ZÖFGEN, E. (red.) (1985), p. 236-248.

HERBST, T. / STEIN, G. (1987): *Dictionary-using skills: a plea for a new orientation in language teaching*. In: COWIE, A. (red.) (1987a), p. 115-127.

HÖNIG, H.G. / KUßMAUL, P. (1982): *Strategie der Übersetzung. Ein Lehr- und Arbeitsbuch*. Tübingen: Narr.

KLEIN-BRALEY, C. / SMITH, V. (1985): *In other words. Arbeitsbuch Übersetzung*. München: Hueber.

KRINGS, H.P. (1986): *Was in den Köpfen von Übersetzern vorgeht. Eine empirische Untersuchung zur Struktur des Übersetzungsprozesses an fortgeschrittenen Französischlernern*. Tübingen: Narr.

KROMANN, H.-P. (1986): *Die zweisprachige Lexikographie: ein Stiefkind der Germanisten*. In: SCHÖNE, A. (red.) (1986), p. 177-181.

LOUW, J.P. (1991): *Semantiese Norme in die leksikografie*. In: S.A. Tydskrif vir Taalkunde 9 (4), p. 115-118.

MOULIN, A. (1987): *The dictionary and encoding tasks*. In: COWIE, A. (red.) (1987a), p. 105-114. (= Deel II; BÉJOINT / MOULIN (1987), p. 97-114).

RAMPILLON, U. (1985): *Lerntechniken im Fremdsprachenunterricht. Handbuch*. München: Hueber.

RICHARDSON, G. (red.) (1983): *Teaching modern languages*. London: Croom Helm.

SCHAEDEER, B. (1984): *Anleitung zur Benutzung einsprachiger neu-hochdeutscher Wörterbücher*. In: *Der Deutschunterricht* 5, p. 81-95.

SCHÖNE, A. (red.) (1986): *Kontroversen, alte und neue. Akten des VII. Internationalen Germanisten-Kongresses, Göttingen 1985*. (Bd. 3) Göttingen: Niemeyer.

SNELL-HORNBY, M. (1987): *Towards a learner's bilingual dictionary*. In: COWIE, A. (red.) (1987a), p. 159-170.

VORSTER, J. (1991): *Horses for Courses: Incremental Dictionaries for Primary School Classes*. In: *Journal for Language Teaching* 3, p. 53-64.

ZÖFGEN, E. (red.) (1985a): *Wörterbücher und ihre Didaktik*. Bielefelder Beiträge zur Sprachlehrforschung 14/1 u. 2, Bad Honnef: E. Keimer Verlag.

ZÖFGEN, E. (1985b): *Zur Einführung: Wörterbuchdidaktik in Theorie und Praxis*. In: ZÖFGEN, E. (red.) (1985a), p. 3-9.

ZÖFGEN, E. (1988): *Taking the learner seriously. COBUILD - ein neues L2-Wörterbuch für Englisch*. In: *AKS-R* 22, p. 31-59.